

Листа нематеријалног културног наслеђа Републике Српске

Листу нематеријалног културног наслеђа Републике Српске чини укупно 25 елемената. Формирање Листе је започето 2011. године и тада је имала седам елемената („Змијањски вез“, „Крсна слава“, „Брање траве иве на Озрену“, „Ковачи Мркоњић Града“, „Паљење жежнице“, „Невесињска олимпијада“ и „Осађански језик“); 2017. године Листа је проширена са још шест елемената („Паљење лила“, „Масла“, „Видовданска олимпијада“, „Густо коло“, „Гусле и гусларско пјевање“, „Бањалучки ћевап“) а 2018. год на Листу су уписана још два елемента („Узгој коња расе липицанац“ и „Косидба на Балкани“). Листа је 2020. години проширена са још четири елемента („Ој дјевојко (ојкача)“, „Српска ћирилица“, „Сарајевско – романијски приглавак“ и „Теслићки вез“). У јануару мјесецу 2021. године, Министарство просвјете и културе дало је сагласност да се на Листу уврсте још три елемента, и то: „Дервентски вашар“, „Бањалучка кера“ и „Сир из мијеха“. У мају исте године Листа је проширена са још три елемента: „Култура печења ракије (традиционални начин производње ракије“, „Клесарски занат на Озрену (Озренски клесари)“ и „Врбаски дајак чамац“.

У формирању Листе учествовали су стручњаци из Музеја Републике Српске, невладине организације, локалне заједнице, те појединци.

- 1. Змијањски вез;** Змијањски вез је засигурно један од најкарактеристичнијих и најспецифичнијих везова простора Босне и Херцеговине. Специфичност овога веза се огледа у томе што је богатство орнамената, техника израде и колорита јединствена и посебна у односу на друге везове у БиХ. По својим специфичностима змијањски вез се издваја не само у односу на сусједне области већ и на сами централни и западни Балкан.
- 2. Крсна слава;** Иако сличних обичаја има и у другим народима и конфесијама, слава као феномен карактеристична је само за српски народ. Подразумјева слављење светог, заштитника одређене породице. У зависности од мјеста разликују се обичаји и дужина трајања славе, док су основни елементи, односно суштина исти. Крсни хљеб, кољиво – прекадња (освештано жито) и свијећа основни обредни елементи, а у обредне сврхе употребљавају се тамјан и вино. Слава је основно национално обиљежје и може се рећи да заузима централно мјесто међу феноменима народног живота, индивидуалног, породичног и друштвеног.
- 3. Брање траве Иве на Озрену;** У српском народу раширено је вјеровање у љековитост убраних трава између Велике и Мале Госпојине. Вјековни обичај села Бољанић, Конопљишта, Карановац и Текућица је да се на Усјечење главе св. Јована Крститеља (11. септембра) пење на Гостиљ и беру љековите траве, а нарочито трава ива. О значају овог обичаја говори и народна пословица „Трава ива од мртва прави жива“.
- 4. Ковачи Мркоњић Града;** Ковачки занат у Мркоњић Граду датира са краја 16. вијека. Према архивским подацима, 1935. године у Мркоњић Граду је радило 28 ковачких радионица, а од 1952 до 1992. године радило је 30 ковачких радионица. Најзначајнији производ ковачког

заната била је алатка за ручно кошење траве – коса „варцарка“. Назив „варцарка“ потиче од некадашњег назива Мркоњић Града – Варцар Вакуф. Данас у овоме граду раде укупно четири ковача. До 1992 године ковачи у Мркоњић Граду израђивали су око 5000 коса „варцарки“ годишње, док се данас изради неколико стотина комада. Процес израде косе „варцарке“ је у потпуности ручна израда, а технике израде се преносе са оца на сина већ генерацијама. Од четворице поменутих мајстора, њих се тројица баве израдом косе „варцарке“. Поред коса ови ковачи израђују и сјекире, мотике, потковице и др. Традиција ковачког заната у Мркоњић Граду се преноси са оца на сина.

5. **Паљење жежнице;** Прављење ћумура, у Херцеговини, на традиционалан начин. Обичај који је карактеристичан за подручје источне Херцеговине, датира још од давнина. Знање је које се баштини од предака. Жежница се пече тако што се прикупе дрва, најбољи ћумур се прави од дрвета „зеленике“, али се углавном прави од храстовог или грабовог дрвета. Дрва се исјеку на једнаке дијелове и ређају у виду купе. Рупе се зачепе бусењем да не би улазио ваздух кад се запали ватра, јер је потребна слаба ватра да би се дрва претворила у угљ – ћумур. Процес горења траје и до 15 дана, а иначе је просијек 5 – 6 дана. Готов производ – ћумур је врло познат и много коришћен у традиционалном кулинарству. Већина херцеговачких специјалитета се припрема помоћу ћумура, а најпознатији су јагњеће и телеће печење испод сача. У прошлости је представљало главни приход домаћинству које се бавило производњом ћумура а многа су домаћинства од тога и живјела, а данас је остала неколицина мајстора за ћумур. Паљење жежнице захтијевало је бдење више људи у просјеку 5 – 6 дана и ноћи, гдје су се препричавале разне легенде и народна предања.
6. **Невесињска олимпијада;** Надметање у витешким играма. У овим играма најчешће учествује мушко становништво невесињског краја, а у последње вријеме и мушкарци из ширег региона. Невесињска олимпијада се одвија у Невесињу у првој половини мјесеца августа. Датира из 18. вијека. На том простору су се надметали у разним вјештинама што се до данас очувало као витешке игре. Заступљене игре су: бацање копља, бацање камена с рамена, пењање уз стуб намазан лојем, скакање на мјешини, скакање из мјеста, вуча конопца и трка коња. На овом скупу који је више од два вијека имао локални значај у последње вријеме учествују и људи из ширег окружења. У народу је вјеровање да су локални чобани зачетници овог такмичења. Једна је од старијих манифестација, у овом крају, о чему свједочи плакат из 1891. године о најави трка, а потписник је аустроугарски намјесник.
7. **Осаћански језик;** Област Осат се налази у источној Босни са лијеве стране Дрине (између Вишеграда и Сребренице). Зидари и градитељи Осаћани имају посебан „језик“ – жаргон, који се назива и мајсторски и „од комуникативног језика се разликује само у лексичи, има око 300 ријечи и фраза са несловенским коријенима, а реченице се граде по принципу наше граматике“. Овај језик се користи искључиво током зидарских грађевинских радова за међусобну комуникацију. Истраживачи наводе да је поријекло овог језика непознато, као и вријеме његовог настанка. Према Драгиши Милосављевићу (*Осаћански неимари, 2000*) „мајсторски језик Осаћана део је њихове етничке и културне посебности“. С обзиром да се

његово знање преноси непрекидно са генерације на генерацију мушким потомцима, који без изузетка усвајају од раног дјетињства основно знање о зидарству (без обзира на касније професионално ангажовање) није чудно што сами Осаћани „вјерују да су језик наслиједили од њиховог (зидарског) патрона и заштитника светог Томе“. И данас овај језик познају и чувају појединци који се баве зидарским занатом и грађевинским радовима, мушкарци, Срби из Осата или потомци Осаћана у другим крајевима.

8. **Паљење лила;** (уочи Спасовдана и Петровдана), обичај у српског народа да уочи Петровдана а ријеђе Спасовдана пале бакље (лиле) израђене од коре дивље трешње или брезе. Најчешће лиле пале дјеца али учествују и одрасли. Паљење лила симболизује сагорјевање свих људских гријехова. На овај се начин дочекују долазак наведених празника.
9. **Масла;** обичај масла одржава се на Марков дан (08.05.) у селу Поповићи, Кулаши и Ћућа, односно парохије Кулашке. Марков дан је и слава наведених села. Масла су обичај када мјештани села на њиву износе разну храну. Ово је хомеопатична магија, слично изазива слично, тј. износе храну и плодове онога што узгајају како би у наредној години све то добро родило.
10. **Видовданска олимпијада;** у Кулашима општина Прњавор, већ 17 пута за редом одржава се Видовданска олимпијада. Одржавање ове олимпијаде почело је још 60-тих година двадесетог вијека, када се одржавала 04.07., а од одбрамбено –отаџбинског рата одржава се увијек у недељу пред Видовдан (28.06). На овој Олимпијади такмичари се надмећу у традиционалним дисциплинама као што су: стрељаштво, бацање камена, трчање на 5000 метара, навлачење конопца и сл.
11. **Густо коло;** област планине Козаре – традиционална народна игра (плес) настала на планини Козари и Поткозарју. Коло је затвореног типа, руке укрштене десна преко лијеве, на почетку ходање (колање), касније играње у ритму, почиње са десном ногом. Настало као израз среће и задовољства, способност играња уз пјесму у разним приликама. Ово коло играју старија дјеца, одрасли, мушкарци и жене.
12. **„Гусле“, „Гусларско пјевање“ и „Усмено предање- епска народна поезија“;** гусле су традиционални народни музички инструмент (кордофони) који се свира уз епске народне пјесме. Постоје двоје врста гусала једноструне и двоструне. Широм Републике Српске постоје Удружења гуслара као и Савез гуслара, који његује традицију свирања уз гусле. Организују се и такмичења у гусларском свирању (фестивали).
13. **Бањалучки ћевап;** појавио се још у вријеме чувеног бањалучког духовског вашара, а у задњих стотињак година оригинални бањалучки ћевап у плочицама са сомунотом (лепињом) прославио се и удомаћио у Бања Луци, а из Бања Луке прво на простор бивше Југославије,

а потом и даље широм свијета. Сваки бољи Балкан грил широм свијета вам нуди кебабс фром Бања Лука.

14. **Узгој коња расе Липицанац;** на територији Републике Српске постоји једанаест Коњичких клубова и државна Ергела који се баве узгојом коња расе Липицанац, Ергела је основана 1946 године и од тада у континуитету успјешно преноси знања и вјештине о узгоју коња Липицанаца са генерације на генерацију. Сви наведени Коњички клубови имају значајно чланство што је добар показатељ за интересовање о узгоју ових коња. Такође смо добили и позив да учествујемо у Међународној номинацији овог елемента на Репрезентативну листу НКН човјечанства. Позив смо добили од Републике Словеније и још пет држава које имају ергеле ове расе коња.
15. **Косидба на Балкани;** од 1992. године одржава се такмичење у традиционалном сеоском послу кошење траве у мјесту Балкана код Мркоњић Града. Кошење траве је један од најзначајнијих пољских послова за који су везани и многи обичаји. Косидба на Балкани је значајна утолико и што је Мркоњић Град један од значајнијих ковачких центара гдје се ручно израђује позната коса „Варцарка“.
16. **Ој дјевојко (ојкача)** је традиционални елемент српског народа из Поткозарја а наручито његов западни дио, простор између Сане, Уне и Саве. Настао је као синкретички елемент у чврстој вези са свадбама, народним зборовима и сличним манифестацијама. Пјева се у народном колу, наизмјенично двије групе. Изводи се уз тамбурицу, традиционални музички инструмент. Одликује га епски десетерац са ритмичком паузом послје четвртог слога, обично се реализује у дистиху (двостих). Изводе га сви узрасти од дјецe до старијих извођача. Елеменат је вишедеценијски заступљен на наведеном простору.
17. **Српска ћирилица** – писмо настало од грчког алфабета које се кроз вијекове мијењало; данашњи облик садржи тридесет слова, а настао је реформом Вука Караџића у првој половини 19. вијека. Заступљена је у свим подручјима у којима живи српски народ. Заступљена је у свим видовима употребе писма као нпр. извођачкој дјелатности, школству, државној администрацији, дневној штампи...
18. **Сарајевско – романијски приглавак** – ручно плетене чарапе под називом приглавак израђен од природне вуне један су од последњих предмета из традиционалног стваралаштва жена које су задржане у употреби и данас. Плетење приглавака представља вишевијековну традицију, обичај, рукотворине и стари занат жена сарајевско – романијског краја. У Републици Српској материјали од вуне и ручни радови били су доминантни кроз историју, а плетење је било незаобилазно умијеће сваке жене. Током зимског периода жене

су имале довољно времена за израду рукотворина, па су обично организовале „прело“ на којима се овај приглавак често израђивао.

19. **Теслићки вез** – Општина Теслић великим дијелом својих граничних рубова се наслања на Федерацију БиХ. Узимајући у обзир ову чињеницу и историјска дешавања која сежу у далеку прошлост, јасно је да је на овом простору долазило до мијешања култура, а самим тим и до модификације материјалног и нематеријалног културног наслијеђа. Када је у питању вез на народним ношњама овога краја можемо рећи да је он претрпио најмање промјене а у употреби је од четрдесетих година прошлог вијека. Примјерци овог веза чувају се у фондусима Културно умјетничких друштава „Недељко Спасојевић“ Очауш и „Наши обичаји“ Теслић.
20. **„Дервентски вашар“** – један од најзначајнијих догађаја у Дервенти који се одржава и данас је дервентски вашар, овај вашар се одржава већ 169. година. Када су Турци освојили Босну порушили су старе богомоље и цркве и скоро три вијека нису дозвољавали да се граде нове. Године 1851. султан Абдул Хамид II је потписао ферман којим се дозвољава православним Србима да у Дервенти саграде своју цркву. Православни вијерници су 28. августа на Велику Госпојину масовно присуствовали освећењу цркве и припремили народно славље. Од овог догађаја под окриљем цркве настао је Великогоспојински вашар који се уз прекиде зог ратова, одржао до данашњих дана.
21. **„Бањалучка кера“** – један специфичан производ жена из БиХ је керана чипка, коју су углавном израђивале грађанке Муслиманке (Бошњацине), иако је била у употреби кодва три конститутивна народа. Код муслиманског (Бошачког) становништва се задржала до данашњих дана претежно кроз израду миљеа.
Керање је техника израде чипке уз помоћ мале шиваће игле. користио се памучни конац разних дебљина, али што је конац био тањи то је рад био профињенији и скупљи. Међу босанскохерцеговачким кераним чипкама посебно се истиче Бања Лука и њој је названа **бањалучка кера**, која се у овим крајевима развила доласком Аустроугарске и представља спој аустроугарског гоблена и оријенталне израде чипке на иглу – керање. Бањалучку керу карактерише гоблен у средини око кога се керало. Жене су на маркизету памучним концем везле гоблениће различитих димензија обично цвијетних мотива, најчешће у нијансама црвене боје. Готов гобленић би окружиле концем. Да би добиле правилан круг уцртавале су га уз помоћ новчића. Тек сада су око овог гоблена керале различите мотиве (зубчање, обрвице, борићи, гроздаци...) и израђивале разне употребне предмете (миљеи. мараме, крагне, мараме, накит...).
22. **Сир из мијеха** – је аутентичан млијечни производ, који се производи у сеоским домаћинствима на подручју источне Херцеговине. Овај процес чувања сира, датира у далеку прошлост. Први писани подаци о сиру из мијеха, датирају још из 14. вијека. Карактеристичан је за Херцеговину као географско подручје и као такав је непоновљив и јединствен производ са овог подручја. Производе га сви народи ји су насељавали Балканско полуострво и чија е

основна привредна грана била сточарство. Међутим, овако произведен сир је аутентичан само за Херцеговину, па се чак и у широј јавности помиње као херцеговачки сир из мијеха. Сир из мијеха јке настао тако што су сточари у љетном периоду, током боравка у катуну, морали пронаћи начин да сачувају сир и да га „кнзервирају“ за зимски период.

За сир из мијеха, по начину израде аутентичности саме производње, може се рећи да је у народу сачувано изворно припремање.

Овакав сир производи се у Невесињу, тако да је ова општина препозната као својеврсни носилац аутентиче производње сира из мијеха.

23. Култура печења ракије (традиционални начин производње ракије) - ракијска култура дио је живог културног наслеђа народа Републике Српске и БиХ. Ова култура носи традицију печења ракије која је неколико вијекова дио навике исхране, лијечења и друштвеног живота локалног становништва. Ракија се пече од преко 10 различитих врста воћа, а готово свако домаћинство ма своје специфичности и начин прављења ракије користећи различите методе „печења“ и начина одлежавања тј. стајања ракије.

Ракија игра велику улогу у свакодневном животу, као и у свечаним приликама, тужним догађајима, меморијалима, вјерским ритуалима и др. Такође, ова традиција занатства везана је за све етничке групе у Републици Српској и БиХ које су познате по својим одређеним врстама воћних ракија.

Према подацима Завода за статистику Републике Српске, у 2018. години је званично произведено 5,1 милион литара ракије од шљиве и 600.000 литара ракије од осталог воћа.

24. Клесарски занат на Озрену (Озренски клесари) – рјеч је о породичној пракси, клесарском занату који траје још од 19. вијека. Породица Јосић, са Озрена из села Кртова, се кроз генерације бави клесарским занатом. У најстаријем памћењу им је остао предак Дујан који је живио крајем 18. вијека, иако вјерују да је и он наслиједио знање клесарског заната од свог оца.

У континуитету се од тог времена интензивно баве клесањем камена за куће, бунаре, крстове и нишане за гробља (православна, католичка и муслиманска), обрађивали камен за путеве, брсове за коваче и жрвњеве за воденице, обрађивали камен за градњу цркава и џамија. Сам средњовјековни манастир Озрен је углавном, приликом обнове, изграђен од обрађеног камена из Кртове. Минарет џамије у Деветаку је у потпуности изграђен од камена обрађеног од стране клесара Јосића.

Простор који су обухватили својим дјеловањем је скоро цјелокупни Озрен (православни), до Горње Тузле (муслимани) област Хусина и Крижа код Тузле (католици).

У јдном дијелу озренског села Кртова има обилна количина пјешчара, који су клесари искључиво користили као репроматеријал. Алат је скроман (крамп, мацола, чекић, лопата, тврђи камен за обраду), и све што су стварали је захваљујући њиховом знању обраде које су преносили са оца на сина више од два вијека.

25. Врбаски дајак чамац - Врбаски чамац са дајаком је умјетничко дјело. Еволуирао је из пловног средства којим су се служили првобитни становници обала ријеке Врбас, давно прије него што ће то насеље добити обриси модерне Бањалуке у симбол тог истог насеља. Врбаски чамац са дајаком је платформа са које је преношено знање различитих цивилизација које су обитавале на тој микролокацији али су се служиле истим средством због исте потребе – савладавање водене препреке и путовање истом те развој и усавршавање посебне технике управљања тим пловилом, потпуно различите од универзалног погона нечег тако простог као што је обичан чамац, тј. весло. Кроз еволуцију потребе, мијењала се и сврха чамца али врло мало облик истог.

Било какво пловило на весла у Бањалуци је неупотребљиво јер весло не ствара довољан узгон у брзој планинској ријеци. То су схватили или су од још неког прије њих видјели и римски легионери приказани на древном бакропису како испод палисадног утврђења Цаструм, мотком, умјесто веслом гурају сплав преко воде.

Основне карактеристике Врбаског дајак чамца: истрајан и одржаване градње кроз дуго вријеме на посебној микролокацији у којој се налази, чистих и дугих равних линија, погоњен мотком (дајаком) умјесто веслом, именован исписаним именом на боковима и украшен на прамцу стилизованом скулптуром птичије или змајеве главе.